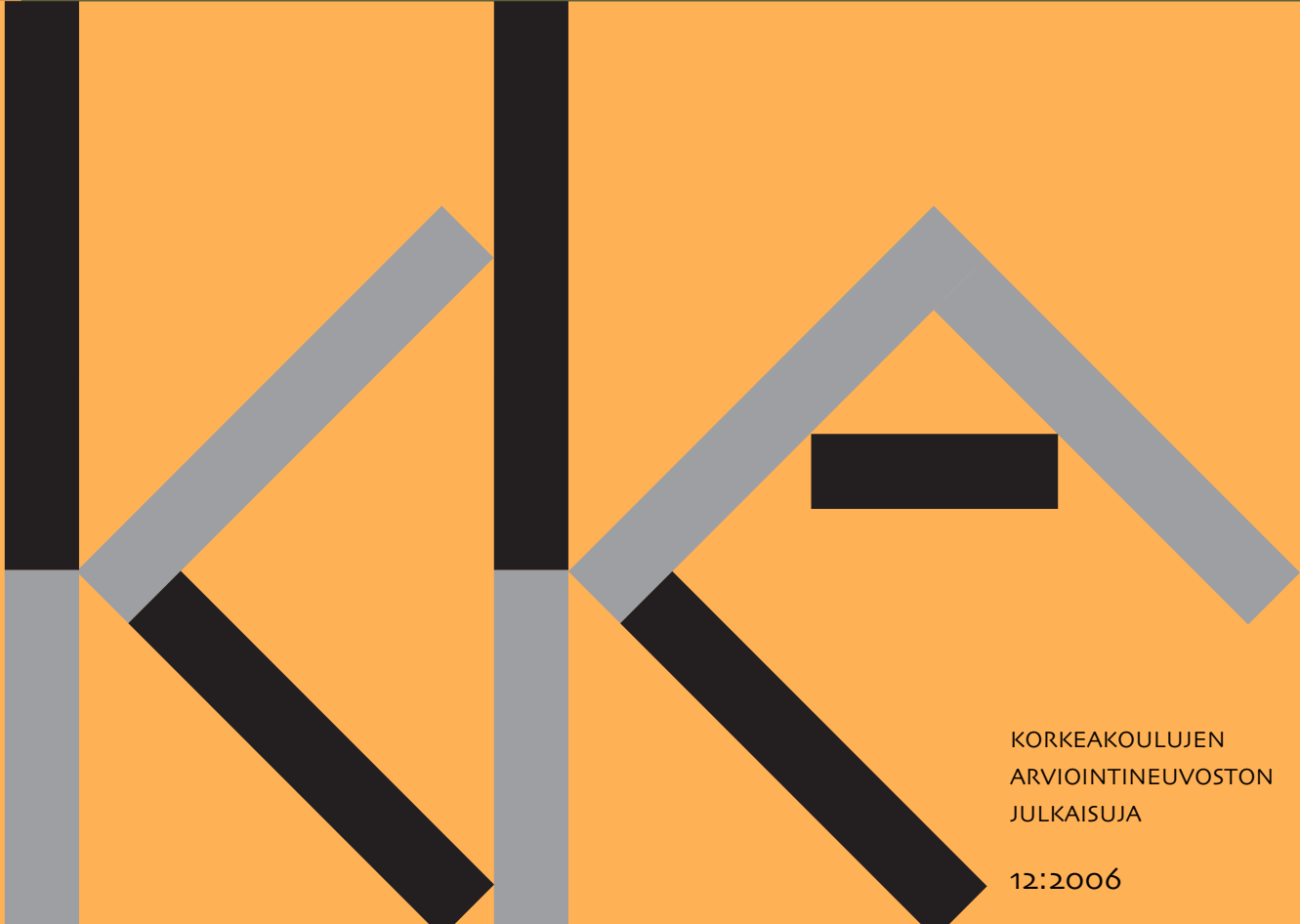

Pertti Vuorela • Urpo Kallio • Teuvo Pohjolainen •
Taina Sylvander • Matti Kajaste

Avoimen yliopiston arvioinnin seurantaraportti

KORKEAKOULUJEN
ARVIOINTINEUVOSTON
JULKAISUJA

12:2006

ISBN 952-206-041-0 (pdf)

ISSN 1457-3121

Julkaisija: Korkeakoulujen arviointineuvosto

Sisällys

Johdanto	5
1 Avoimen yliopiston strategia	7
2 Suomen avoin yliopisto	14
3 Avoin yliopisto kaikille	19
4 Yliopistollinen laatu taataan	26
Yhteenveto	28
Liite: Seurannassa käytetty kysymyslomake	30

Johdanto

Korkeakoulujen arviointineuvosto toteutti opetusministeriön toimeksiannosta vuosina 2001–2002 avoimen yliopisto-opetuksen valtakunnallisen arvioinnin. Arviointiryhmä esitti näkemyksensä avoimen yliopisto-opetuksen tilasta sekä useita kehittämissuosituksia. Tämän seurantaraportin tarkoituksena on selvittää arvioinnissa esitettyjen suositusten toteutumista yliopistoissa.

Korkeakoulujen arviointineuvosto on järjestänyt koulutusala- ja teema-arviointien jälkeen erillisen seurannan yleensä noin kolmen vuoden kuluttua varsinaisen arvioinnin valmistumisesta. Tulosten hyödyntäminen on kuitenkin ollut korkeakouluille vapaaehtoista, mikä vastaa myös kansainvälistä käytäntöä. Tieto tulevasta seurannasta kuitenkin sitouttaa osaltaan yliopistot ja ammattikorkeakoulut arvioinnin suosituksiin sekä kehittämisehdotuksiin. Samalla myös korkeakoulujen arviointineuvosto saa tietoa arviointiensa onnistumisesta ja vaikutuksista. Seurantoihin liittyvän materiaalin tuottaminen on pyritty tekemään korkeakoulujen kannalta mahdollisimman kevyeksi ja se oli pyrkimyksenä myös avoimen yliopiston seurannassa.

Avoimen yliopiston seuranta-arviointityöryhmään nimettiin puheenjohtajaksi Korkeakoulujen arviointineuvoston jäsen Pertti Vuorela ja muiksi jäseniksi Helsingin aikuisopiston rehtori Urpo Kallio, Joensuun yliopiston vararehtori, professori Teuvo Pohjolainen sekä Tampereen yliopistosta kasvatus-tieteiden tiedekunnan hallintopäällikkö Taina Sylvander. Kokoonpanossa otettiin huomioon ennen kaikkea avoimen yliopiston ja vuonna 2002 suoritettun arvioinnin tuntemus. Ryhmän sihteerinä toimi Korkeakoulujen arviointineuvoston projektisuunnittelija Matti Kajaste.

Työryhmä kokoontui useaan otteeseen syksyn 2005 ja kevään 2006 aikana. Sen käyttöön hankittiin avointa yliopistoa koskevaa tilastomateriaalia opetusministeriön KOTA-tietokannasta ja verkkolomakkeet.info-sivustolta. Lisäksi OPM:ltä saatiin seurantaa koskevat vastaukset 6.4.2005 yliopistoille lähetettyyn kyselyyn ”Avoimen yliopisto-opetuksen laadunvarmistusta ja toimintaperiaatteita koskeva selvitys”. Opetusministeriöltä saadun materiaalin avulla haluttiin varmistua siitä, ettei yliopistoille tehdä vuoden aikana päällekkäisiä kyselyjä.

Avoimen yliopiston seurantatyöryhmä päätti toteuttaa seurannan valmistelemalla kyselylomakkeen yliopistoille (liite). Kysymysten perustana oli vuon-

na 2002 suoritetussa arvioinnissa annetut suositukset (liite 2). Kysymykset ja kaantuivat neljään teemaan:

1. Avoimen yliopiston strategia
2. Suomen avoin yliopisto
3. Avoin yliopisto kaikille
4. Yliopistollinen laatu taataan.

Kysely lähetettiin postitse ja sähköisesti yliopistojen rehtoreille sekä lisäksi tiedoksi avointen yliopistojen johtajille tai vastuuhenkilöille. Seurannan ulkopuolelle rajattiin ainoastaan Kuvataideakatemia, jossa ei järjestetä avointa yliopisto-opetusta.

1 Avoimen yliopiston strategia

Avoimen yliopiston valtakunnallisessa arvioinnissa arviointiryhmä esitti suosituksenaan, että avoimet yliopistot laativat yhteistyössä avoimen yliopiston valtakunnallisen strategian. Arviointiprosessin eri vaiheissa oli tullut toistuvasti esille tarve selkiyttää käsitystä siitä, mitä avoin yliopisto-opetus on sekä mitkä ovat sen päämäärät ja tavoitteet 2000-luvun alussa.

Arviointiryhmän mukaan valtakunnallisen strategian laadinnan tavoitteena oli

- avoimen yliopiston perusarvojen kirkastaminen,
- koko järjestelmän yhteisen tehtävän selkeyttäminen,
- tavoitteellisen yhteistyön ja järkevän työnjaon kehittäminen ja
- toiminnan tehokkuuden parantaminen.

Lisäksi strategiassa tuli saattaa ajan tasalle, täsmentää ja tarvittavilta osin määrittellä uudelleen ainakin avoimen yliopiston päämäärät ja tavoitteet, asiakasryhmät, perustoimintamallit sekä suhde yliopiston ja aikuiskoulutuksen muihin toimintoihin.

Arviointiryhmä piti tärkeänä, että avoimen yliopiston strategian sisältö muotoutuisi vuorovaikutuksessa siten, että kaikki osapuolet osallistuisivat yhteisten peruslinjausten määrittelyyn. Valtakunnallisen strategia-asiakirjan edellyttämät muutokset tulisi toteuttaa koko avoimen yliopiston järjestelmässä ja valtakunnallisen kokonaisuuden osana yliopistokohtaiset strategiat saatettaisiin ajan tasalle.

Avoimen yliopiston valtakunnallinen strategia-asiakirja

Avoimet yliopistot toteuttivat keskinäisenä yhteistyönä strategia-asiakirjan laadintaprosessin opetusministeriön tuella syksyn 2002 ja kevään 2003 aikana; strategia-asiakirja valmistui 4.4.2003. Arviointiryhmän suosituksen mukaisesti laadintaprosessin aikana kuultiin keskeisiä asiantuntija- ja yhteistyötahoja sekä sidosryhmien edustajia.

Valtakunnallisessa strategiassa määriteltiin avoimen yliopiston toiminta-ajatus, avoimen yliopiston arvot, kohderyhmät, avoimen yliopiston opinnot ja toimintamuodot, suhde täydennyskoulutukseen sekä esitettiin avoimen yliopiston strategiset linjaukset.

Strategia-asiakirjan mukaan ”avoimen yliopiston strategialla tähdätään avoimen yliopisto-opetuksen kestäväen elinvoimaisuuden ylläpitoon ja vahvistamiseen sekä avoimien yliopistojen organisaatioiden ja yhteistyöosapuolten toiminnalliseen kehittämiseen lähivuosien aikana. Lisäksi strategia korostaa avoimen yliopiston opiskelijalähtöisyyttä ja palvelutehtävää. Strategia on perustana yliopistojen omille avoimen yliopiston toimintaa ohjaaville linjauksille, päätöksille ja toimenpiteille, jotka ovat osa kunkin yliopiston strategiaa”.

Strategiassa esitettiin avoimen yliopiston visio ja linjattiin avoimen yliopiston toimintaa vuoteen 2010: ”Avoin yliopisto on suomalaisen korkeakoulujärjestelmän tunnustettu tehtäväalue ja oleellinen osa yliopistollista koulutusrakennetta. Se tarjoaa akateemista sivistystä sekä monipuolista ja laadukasta eri tiede- ja taidealojen tutkimukseen perustuvaa opetusta sekä luo väylän yliopistotutkintoon.”

Voidaan siis todeta, että strategiaprosessi toteutettiin arviointiryhmän esittämällä tavalla ja valtakunnallinen strategia-asiakirja laadittiin eri osapuolien yhteistyönä. On kuitenkin selvää, että ulkopuolinen strategia-asiakirja voi menettää merkitystään, jos yliopistot eivät sitoudu siihen. Näin myös avoimen yliopiston strategialla on tosiasiallista merkitystä vasta, kun yliopistot sisällyttävät sen tai osia siitä omiin strategioihin.

Valtakunnallisen strategian merkitys avoimelle yliopistotoiminnalle ja avoimien yliopistojen yhteistyölle

Kaikki yliopistot esittävät vastauksissaan, että valtakunnallisen strategian laatiminen oli kokoava ja kehittävä prosessi. Tieto välittyi tehokkaasti avointen yliopistojen kesken ja yhteisöllisyys lisääntyi. Strategiatyön aikana tarkasteltiin perusteellisesti avoimen yliopiston toimintaa. Avoimet yliopistot joutuivat läpikäymään uudelleen omat toimintatapansa ja painopistealueensa sekä vertailemaan omia käytänteitään muiden avointen yliopistojen toimintaan. Avoimet yliopistot pitävät strategiaa osoituksena kiinteästä yhteistyöstä, jolla voidaan vahvistaa avointa yliopistotoimintaa sekä luoda toiminnan yhteinen perusta ja samanlaisten arvojen, periaatteiden ja tavoitteiden taso.

Vastauksissa todettiin, että yhteinen strategia on yleisesti selkiyttänyt avoimen yliopiston tehtävää ja se on myös mahdollistanut uudella tavalla avointen yliopistojen yhteisen keskustelun, kiinteyttänyt toiminnallisia verkostoja sekä vahvistanut ja kannustanut avointen yliopistojen toimijoita yhteistyöhön. Lisäksi strategiaa on käytetty perusteena päätöksenteossa, jolloin se on myös konkreettinen työväline.

Avoimet yliopistot ilmoittavat toteuttavansa valtakunnallisen strategian tavoitteita ja edistävät niitä toiminnassaan. Strategia on osaksi vaikuttanut yhtenä tausta-asiakirjana yksittäisen avoimen yliopiston strategiatyöhön, esimerkiksi tavoitteiden asettamiseen ja jäsentämiseen. Se on myös määrittänyt kehittämistoimenpiteitä ja edistänyt mm. yhteistyön tiivistämistä ainelaitosten ja opintoasiainhallinnon kanssa.

Strategiassa esitetyt toiminnalliset linjaukset ovat nostaneet esille konkreettisesti avoimen yliopiston kehittämistarpeita niin yliopistokohtaisesti kuin valtakunnallisestikin. Lisäksi strategian olemassaolo on lisännyt tietoisuutta avointen yliopistojen yhteistyön kehittämisestä ja yhteisten toimintaperiaatteiden tärkeydestä sekä tarpeesta yhdenmukaistaa menettelytapoja. Yliopistot toteavat, että valtakunnallisen strategian ansioksi voidaan katsoa Avoimen yliopiston foorumin toiminta ja Avoinyliopisto.fi-verkkopalvelun kehittäminen.

Avoimen yliopiston foorumi on avointen yliopistojen edustajista koottu yhteenliittymä, jossa ovat edustettuina kaikki avointa yliopisto-opetusta järjestävät yliopistot. Foorumilla on asioita valmisteleva työvaliokunta sekä strategian keskeisiä tavoitteita edistäviä työryhmiä (mm. alueryhmä, laaturyhmä ja verkkopalveluryhmä). Foorumin yhteistoiminnan kautta on pyritty luomaan edellytyksiä valtakunnallisen strategian toteuttamiselle ja soveltamiseksi alueellisesti konkreettisiksi toimenpiteiksi eri yliopistoissa. Avoimet yliopistot ovat edistäneet foorumin kautta ja sen avulla avointa yliopistotoimintaa mm. käsitellen aikuiskoulutuksen ajankohtaisia teemoja ja esittäen niistä yhteisiä kannanottoja. Lisäksi yhteistyö foorumissa tuo erityisesti volyymiltaan pienten avoimien yliopistojen edustajille tukea toiminnan toteutukseen ja kehittämiseen.

Avoimien yliopistojen keskeinen ja tärkeä yhteistyömuoto on ollut Avoinyliopisto.fi-verkkopalvelu, jota on kehitetty rahoittajana toimivan opetusministeriön kanssa opiskelijoita ja asiakkaita sekä avoimen yliopiston henkilökuntaa palvelevaksi toiminnaksi. Verkkopalvelu on vakiintunut avoimille yliopistoille työkaluksi ja tiedotuskanavaksi, jonka avulla yhteisesti sovittuja asioita on jalkautettu.

Valtakunnallinen strategia on ohjannut avoimien yliopistojen ja eri aikuiskoulutusorganisaatioiden ja muiden sidosryhmien keskinäistä yhteistyötä. Strategia-asiakirjan sisältöä on käsitelty yhteistyöorganisaatioiden edustajien kanssa käydyissä keskusteluissa, suunnittelukokouksissa ja yhteisissä tapaamisissa. Näissä on tuotu esille strategiaan kirjattuja avoimen yliopiston periaatteita ja kehittämislinjauksia sekä toimintaan yleisesti liittyviä haasteita (tutkin- torakenteen uudistus, ns. avoimen väylän laajentaminen ja laadun varmistus). Kuitenkin vain yksi avoin yliopisto on jakanut valtakunnallisen strategian yhteistyö-osapuolilleen. Strategisista linjauksista ja tavoitteista on saatettu tiedot-

taa vuosittaisissa kirjallisissa materiaaleissa, yleisissä informaatio- ja tiedotustilaisuuksissa tai avoimien yliopistojen verkkosivustoilla.

On ilmeistä, että strategiaprocessilla on ollut vaikutusta sekä yksittäisten avointen yliopistojen toiminnalle että valtakunnallisten yhteistyöverkostojen syntymiselle. Valtakunnallisen yhteistyön status on kuitenkin verraten heikko, sillä siinä on enemmän kysymys tietojen ja informaation vaihdosta kuin organisoidusta yhteistyöstä tai yhteisestä päätöksenteosta.

Valtakunnallisen strategian sisällyttäminen yliopistojen kokonaisstrategioihin

Yliopistot ovat kirjanneet avoimen yliopistotoiminnan omassa kokonaisstrategioissa osaksi yliopistojen yhteiskunnallista vuorovaikutusta ja palvelutehtävää sekä yliopistollista aikuiskoulutusta. Avoimien yliopistojen mukaan valtakunnallista strategiaa on käytetty vain soveltuvin osin tai sitä ei ole käytetty lainkaan yliopistojen kokonaisstrategioiden laadinnassa. Avointen yliopistojen edustajat ovat kuitenkin osallistuneet yliopistojen strategioiden laadintatyöhön.

Yliopistojen kokonaisstrategioissa pääsääntöisesti sitoudutaan kehittämään avointa yliopisto-opetusta vastaamaan eri väestöryhmien tarpeita elinikäisen oppimisen periaatteiden mukaisesti (joustavat koulutusrakenteet, koulutusellinen ja alueellinen tasa-arvo, opiskelijastatukset sekä henkilökohtaiset opintosuunnitelmat ja -polut). Yliopistot pyrkivät vahvistamaan avoimen yliopiston roolia alempaan korkeakoulututkintoon johtavien opintojen tarjoajana tai kehittämällä avoimen yliopiston opiskelijan mahdollisuuksia edetä tutkinto-opiskelijoiksi.

Tulokset ovat näissä pyrkimyksissä olleet vielä kuitenkin verraten vaatimattomia tai suuria muutoksia ei ole tapahtunut; kuvaavina esimerkkeinä voidaan pitää mm. avoimen väylän tai opiskelijastatusten kehittämistä.

Toimintaympäristön muutosten vaikutus avoimen yliopiston toimintaan

Avoimen yliopiston valtakunnallisessa strategiassa esitettiin ne toimintaympäristön muutokset, joiden ennustettiin vaikuttavan avoimien yliopistojen toimintaan lähivuosina:

- muutoksia yhteiskunnassa: väestön ikärakenteen kehitys, koulutustason nousu, työelämän muutokset sekä tieto- ja viestintätekniiikan nopea kehittyminen

- aikuiskoulutus tulee kiinteäksi osaksi yliopistollista toimintaa ja sen innovaatiojärjestelmää
- kaksiportainen tutkintojärjestelmä edellyttää opintojen ohjauksen kehittämistä
- koulutustarjonta lisääntyy kansallisesti ja kansainvälisesti sekä kilpailu koulutusmarkkinoilla kiristyy
- yliopistolain muutos tuo yliopistoille perinteisten tutkimus- ja opetus-tehtävien lisäksi yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen ja vaikuttavuuden-velvoitteet: tällä pyritään ympäröivän alueen ja väestön kehityksen tukemiseen sekä asiantuntijuuden luomiseen.

Avointen yliopistojen vastauksista voidaan todeta oheiset muutokset sekä niiden vaikutukset ja merkitykset niin nykytoiminnassa kuin kehittämistyössä:

On kiinnostavaa, että toimintaympäristön muutokset ovat vaikuttaneet myös avoimen yliopiston arvoihin. Avointen yliopistojen arvoperusta on määritelty valtakunnallisessa strategiassa: yksilön oikeudeksi elinikäiseen oppimiseen ja sivistykseen, tavoitteena on parantaa yksilön tietoja ja taitoja, osaamista ja ammattitaitoa sekä edistää henkilökohtaista kehittymistä, aktiivista kansalaisuutta, sosiaalisia taitoja ja työllistymistä. Strategian mukaan avoimen yliopiston arvoja ovat koulutuksellinen tasa-arvo, oppijakeskeisyys, toiminnan korkea laatu, yliopistollisten opintojen saavutettavuus ja yhteistoiminnallisuus. Nämä arvot ovat edelleen vahvasti toiminnan perustana, mutta toimintaympäristön muuttuminen on nyt tuonut uusia arvoja, jotka linjaavat ja suuntaavat avoimen yliopiston toimintaa:

- tiedelähtöisyys
- yhteiskunnallinen vaikuttavuus
- alueellinen tasa-arvo ja alueellinen vaikuttavuus
- osaava ja hyvinvoiva työyhteisö
- luovuus, uudistuminen ja innovatiivisuus.

Avoimet yliopistot ovat jo usean vuoden ajan toteuttaneet tehtäviä, jotka on kirjattu yliopistolakiin: yliopiston alueellinen tehtävä ja yhteiskunnallinen vuorovaikutus. Nykyisin avoimet yliopistot korostavatkin voimakkaasti rooliin yliopistojen yhteiskunnallisen tehtävän toteuttajana. Lisäksi etsitään uusia yhteistyön verkostoitumismalleja ja yhteistyön muotoja alueellisen toiminnan tehostamiseksi. Myös yliopistokeskusten ja maakuntakorkeakoulujen merkitys avoimen yliopiston toimintaan ja toiminnassa korostuu. Lisäksi avoimissa yliopistoissa on tapahtunut tai tulee tapahtumaan organisatorisia muutoksia. Perinteisesti avoin yliopisto on ollut osana yliopiston aikuiskoulutusorganisaatiota tai kehittämisyksikköä, mutta viime vuosina avoimesta yliopistosta on

voinut tulla yliopiston erillislaitos tai avoin yliopisto on toimintona liitetty osaksi muuta yliopistollista yksikköä kuten opintopalveluita tai opintoasiainosastoa.

Kaksiportainen tutkintojärjestelmä on tuonut uusia haasteita avoimen yliopisto-opetuksen tarjontaan, avoimen yliopiston väylän kehittämiseen, opintoneuvonnan laajuuteen sekä opintosuunnitelmien ja -polkujen kuvaamiseen (HOPS-käytännöt). Se on myös aktivoitunut vapaan sivistystyön organisaatioita ja muita sidosryhmiä suunnittelemaan ja toteuttamaan pitkäjänteisesti avoimen yliopiston opetustarjontaa sekä osallistumaan uusien yhteistyömuotojen kehittämiseen. Näin myös vaatimukset avoimen yliopiston toimintojen tulokellisuudesta ja laadusta ovat kasvaneet.

Tutkintotavoitteinen opiskelu on painottunut niin avoimen yliopisto-opintojen tarjonnassa kuin opiskelijoiden motiiveina hakeutua opiskelemaan avoimeen yliopistoon. Nuoret osaajat saatetaan houkutellessa työelämään kesken opintojen, joten avoimen yliopiston opinnoilla voidaan parantaa mahdollisuuksia suorittaa tutkinto tavoiteajassa. Avoimen yliopiston opintoja tarvitaan entistä enemmän aine- ja erikoistumisopinnoissa tasolla, mikä edellyttää laajempaa yhteistyötä perusopetuksen kanssa. Lisäksi väestön ikääntyminen ja nuorempien ikäluokkien pieneneminen edellyttävät edelleen mm. aikuisopiskelijan opiskeluvälmiuksia edistävän opetustarjonnan kehittämistä, opinto-ohjauksen laajentamista ja yliopisto-opetuksen lisäämistä ikääntyville.

Jatkuvasti kehittyvä ja muuttuva tietoyhteiskunta vaatii joustavia ja nopeasti reagoivia järjestelmiä, jotka siirtävät uuden tiedon ja palautteen yhteiskunnasta yliopistoihin. Avoin yliopisto saattaa toimia tahona, jonka kautta voidaan nopeasti ja joustavasti välittää uutta tutkimukseen perustuvaa tietoa. Tieto- ja viestintäteknikan opetusikäikäytön tarve lisääntyy ja siihen liittyvän osaamisen edistämisen tarvetta on aikuisopiskelijoilla, opettajilla ja avoimen yliopiston henkilöstölläkin.

Avoimen yliopiston valtakunnallisen strategian merkitys

Avoimen yliopiston valtakunnallisen strategian merkitys nähdään yleisesti myönteisenä ja käytäntöjä yhdistävänä sekä yhteistä toimintaa jännevöittäväenä. Strategia määrittelee avoimen yliopiston perustehtävän ja linjaa toiminnalliset kehittämisalueet. Kuitenkin avoimien yliopistojen vastauksista käy ilmi, että strategian merkitys on ollut suurempi ja yhtenäistävämpi strategian laadintaprosessin aikana kuin strategian toimeenpanovaiheissa vaikka yhteistyön merkitystä voimakkaasti korostetaankin.

Avoimen yliopiston foorumi, joka syntyi valtakunnallisen arviointiprosessin aikana, olisi todennäköisesti jatkanut toimintaansa ilman strategista linjaustakin. Avoimet yliopistot tarvitsivat ja tulevat jatkossa tarvitsemaankin yhteisen areenan valtakunnallisten toimintalinjojen valitsemiseksi ja käytännön toiminnan kehittämiseksi eri yhteistyötahojen kanssa sekä suomalaisen avoimen yliopistotoiminnan koordinoimiseksi. Suunnitelmallisuuden parantamiseksi, yhteistyön vahvistamiseksi ja ennen kaikkea toiminnan valtakunnalliseksi kehittämiseksi on perusteltua uudelleen pohtia arviointiryhmän esittämän yhteistyöelimen (neuvottelukunnan) nimittämistä ja sen tehtäviä sekä päätoimisen toimihenkilön palkkaamista.

2 Suomen avoin yliopisto

Avoimen yliopiston arviointi ja nyt toteutettava seuranta-arviointi ovat olleet ilmeisesti merkittäviä sysäyksen antajia erilaisille sekä yliopistojen sisäisille että niiden välisille yhteistyösuunnitelmille ja -hankkeille. Viimeaikainen keskustelu yliopistolaitoksen ja ammattikorkeakoululaitoksen rakenteesta ja verkostoista on sekin johtamassa muutoksiin myös avoimen yliopiston yksiköissä. Mikäli seuranta-arviointi olisi tehty 1–2 vuotta myöhemmin, olisi luultavasti tapahtunut paljon enemmän kuin nyt seuranta-arvioinnin kyselyyn saatujen vastausten perusteella vielä näyttää tapahtuneen. Merkittävä tiivistyminen avoimen yliopistotoiminnan yhteistyössä tapahtuu viimeistään silloin, kun emoyliopistojen yhteistyö tiivistyy. Erityisesti aikuiskoulutuksen yhteistyö ammattikorkeakoulujen kanssa on juuri nyt käynnistymässä. Vastausaineistossa tämä ei vielä peilautunut kovin voimakkaasti.

Strategiset liittoutumat

Arviointiraportissa asetettiin tavoitteeksi, että ”rakentamalla strategisia liittoutumia yliopistot edistävät opetuspalvelujen tuotantoa ja kehittämistä, laatu- ja arviointityötä, henkilöstön osaamista ja kansainvälisessä kehityksessä pysymistä. Käynnistetään henkilöstön kehittämishankkeita, jotka välittömien oppimistavoitteiden lisäksi edistävät yliopistojen välistä yhteistyötä opetuksen tuotantoprojekteissa. Verkko-opintojen tarkoituksenmukaista tuottamista varten perustetaan laajapohjaisia tuotantoryhmiä.”

Useimmat yliopistot ilmoittavat, ettei niillä ole strategisia liittoutumia. Myöskään laajamittaista sopimus pohjaista yhteistyötä arviointiraportin tarkoittamassa merkityksessä ei näytä vielä syntyneen. Arviointiraportin tarkoittamista verkko-opintojen tuotantoryhmistä myönteisenä esimerkkinä voidaan kuitenkin pitää Jyväskylän, Kuopion ja Oulun yliopistojen yhteistyössä toteuttamaa terveystiedon virtuaalisia perusopintoja. Taideyliopistoilla on hallinnon ja opetuksen kehittämiseen liittyvää yhteistyötä.

Varsinaisten strategisten liittoutumien sijaan joissakin tapauksissa avoimet yliopistot ovat tehneet sopimus pohjaista tai muuta yhteistyötä keskenään hankkeissa, joihin on usein erillisiä rahoitusta. Avoimet yliopistot ovat eräissä tapauksissa olleet mukana myös aluestrategioiden valmistelussa ja toimeenpanossa. Näissä tapauksissa yhteistyökumppanit ovat olleet paitsi muita yliopistoja myös ammattikorkeakouluja.

Arvioitaessa käytännön yhteistyön syntymistä viime vuosien aikana, vaikuttaa siltä, että erityisesti hallinnolliseen ja kansainväliseen yhteistyöhön on paremmat mahdollisuudet sellaisilla avoimen yliopiston yksiköillä, jotka toimivat samalla paikkakunnalla tai alueella. Arviointiraportissa jo kritisoitua päällekkäistä opetustarjontaa ei ole vielä riittävästi onnistuttu koordinoimaan.

Virtuaaliyliopistotoiminnan yhteistyö

Arviointiraportissa todetaan, että ”avoimen yliopiston ja virtuaaliyliopiston yhteistyön periaatteet määritellään ja yhteistyötä tiivistetään sekä valtakunnallisesti että eri yliopistoissa.”

Monissa avoimissa yliopistoissa on kehitetty monimuoto- ja virtuaaliopetusta sekä virtuaalikursseja. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että yhteistyö avoimen yliopiston ja Suomen virtuaaliyliopiston välillä on toistaiseksi ollut verraten vähäistä, ja vain satunnaisesti opetus on saatavissa samalle ”tarjottimelle”. Asia lienee otettu keskusteluun myös virtuaaliyliopistossa.

On kuitenkin nähtävissä, että avoimet yliopistot (usein pilotteina) ovat olleet kehittämässä virtuaaliopetusta yhdessä oman yliopiston ainelaitosten tai oppiaineiden kanssa. Ainelaitosten virtuaalikurssitarjonta saattaa puolestaan päätyä virtuaaliyliopiston tarjontaan, Avoimen yliopiston virtuaaliyliopistoyhteistyö on siten usein välillistä. Yhteistyön tiivistämiseen on kuitenkin edelleen tarvetta.

Avoimen yliopiston ja täydennyskoulutuksen työnjako

Arviointiryhmä esitti tavoitteeksi, että ”avoin yliopisto-opetus ja muut koulutusmuodot toteutetaan ja niistä tiedotetaan selvästi erottuvina kokonaisuuksina. Erilaisten opiskelijaryhmien [opiskelijat avoimessa yliopistossa, täydennyskoulutuksessa, erillis- ja täydennysopinnoissa sekä maisteriohjelmissä] asema selkiytetään sekä opintoihin hakeutumisen, koordinoitun toteutuksen että rahoitusjärjestelmien kannalta.”

Seuranta-arvioinnin yhteydessä saatujen vastausten perusteella useimmissa yliopistoissa on pohdittu avoimen yliopiston ja täydennyskoulutuksen työnjakoa. Toiminnan sijaitessa eri organisaatioissa keskustelulle on ollut välttämätön tarve, mitä korostettiin myös arviointiraportissa. Yliopistojen oman käsityksen mukaan työnjaossa ei ole ongelmia. Avoimen yliopiston tarjonta on samaa, mitä yliopistossa tarjotaan myös perustutkinto-opiskelijoille. Tällöin opinnot on voitu liittää tutkintoon. Joistakin vastauksista käy kuitenkin ilmi,

että avoimissa yliopistoissa on kurssitarjontaa, jollaista ei ole yliopistossa muuten tarjolla. Sitä pääosin käytetään täydennyskoulutuksena. Vaikuttaa myös siltä, että eräissä tapauksissa avoimen yliopiston kautta (esimerkiksi kesäyliopistojen antamaa) koulutusta käytetään hyvin olennaisena osana perustutkintokoulutusta, mitä ei voida pitää avoimen yliopistotoiminnan tarkoituksena.

Täydennyskoulutus on ymmärretty yliopistoissa siten, että siinä on kysymys tietyille kohderyhmälle suunnitellusta ja sovelletusta koulutuksesta. Tiettyille kohderyhmälle suunniteltu arvosana-opetus määritellään (ja hinnoitellaan) vastausaineiston mukaan johdonmukaisesti täydennyskoulutukseksi.

Avoimen yliopiston alueellisen toiminnan muutokset

Arviointiraportissa todetaan, että ”avoimen yliopiston profilia osana yliopistojen aluekehityksen kokonaisuutta kirkastetaan olennaisesti.” ... ”Alueellista tarjontaa kehittäessään yliopistot selvittävät mahdollisuudet hyödyntää olemassa olevia organisaatorakenteita. Alueyksiköiden olemassaololle ja erityisesti uusien perustamiselle täytyy olla tasa-arvotavoitteen toteutumiseksi välttämättömät syyt.”

Useiden, varsinkin suurimpien avoimien yliopistoyksiköiden toiminta on paitsi alueellista niin myös valtakunnallista ja muutamia kursseja (verkko-opetustarjonta) voidaan suorittaa myös muualla kuin Suomessa. Avointa yliopistoa ei tulekaan nähdä pelkästään alueellisena tai paikallisena toimijana.

Viime vuosien aikana muutamissa avoimissa yliopistoissa yhteistyökumppanien määrä on lisääntynyt, sillä opintoja on muokattu monimuoto- ja etäopiskelun mahdollistaviksi. Alueellisesti tämä on voinut tarkoittaa aikuiskoulutuksen alueellisia yhteistyöhankkeita, seutukuntaakohtaisesti tai usein myös yhteistyössä ammattikorkeakoulujen kanssa maakuntakorkeakouluidean mukaisesti. Tätä kehitystä on pidettävä myönteisenä sekä yhteistyöhankkeiden luomista ja kehittämistä tulisi jatkaa.

Joissakin avoimissa yliopistoissa opistoyhteistyö on vastaavasti vähentynyt verkko-opintojen lisääntymisen takia. Verkko-opintojen tuottaminen ja toteuttaminen edellyttävät usein alueellista yhteistyötä, mm. ohjaus- ja tuutorintitarpeiden lisääntymisen vuoksi. Avoimet yliopistot ovat joissakin tapauksissa hakeneet uusia yhteistyökumppaneita lukioista. Tätä ei kuitenkaan voida pitää aikuiskoulutuksena eikä avoimen yliopiston perustehtävänä.

Avointen yliopistojen valtakunnallisen, alueellisen ja kansainvälisen yhteistyön sekä työnjaon edistäminen

Arviointiryhmä totesi, että ”valtakunnallista ja alueellista työnjakoa selkiytetään ja yhteistyötä tehostetaan. Yliopistoilla on päävastuu järjestelmän yksinkertaistamisessa ja selkiyttämässä” ... ”Kansainvälisessä yhteistyössä edetään yksittäisten ja kertaluonteisten hankkeiden rinnalla määrätietoiseen, jatkuvaan ja laaja-alaiseen vuorovaikutukseen. Yhteistyösuhteet tärkeimpien kansainvälisten järjestöjen ja ulkomaisten asiantuntijaorganisaatioiden kanssa vakiinnutetaan.”

Seuranta-arvioinnin vastauksissa on viitattu usein avointen yliopistojen osallistumiseen avoimen yliopiston foorumiin, jonka toiminnan vakiintumista on sinänsä pidettävä myönteisenä sekä tiedonvaihdon että yhteistyön kehittämisen näkökulmasta. Muu työnjaosta sopiminen on kuitenkin vielä jokseenkin harvinaista. Hyvänä käytänteenä voidaan pitää esimerkiksi Oulun ja Lapin yliopistojen tapaa järjestää vuosittain yhteinen opistotapaaminen koulutusaloitteiden ja päällekkäisyyden kartoittamiseksi.

Avoimien yliopistojen kansainvälinen yhteistyö on vasta alussa. Yhteistyön aste vaihtelee suuresti riippuen siitä, mistä avoimen yliopiston yksiköstä on kysymys. Myös valmius kansainväliseen yhteistyöhön vaihtelee. Parhaimmillaan yksittäisellä avoimella yliopistolla on sekä kansainvälisiä hankkeita, sopimuksia ulkomaisten avoimien yliopistojen kanssa sekä aktiivista jäsenyyttä kansainvälisissä järjestöissä.

Useat avoimet yliopistot ovat jäsenenä Eurooppalaisten yliopistojen täydennyskoulutusverkostossa (EUCEN) ja osallistuvat sen kautta myös monikansallisiin yhteistyöhankkeisiin. Avoimet yliopistot ovat myös jossakin määrin kehittäneet vieraskielistä opetustarjontaa. Erityisesti tällä sektorilla yhteistyö Suomen virtuaaliyliopiston kanssa olisi suotavaa. Seuranta-arvioinnin aikana monessa avoimessa yliopistossa ei vielä ole käynnistetty kansainvälistä yhteistoimintaa. Tässä olisi selvästi edelleen kehittämisen tarvetta.

Hyvä käytäntö voisi olla yliopiston sisäisen tulossopimusprosessin menettely, jossa avoimelle yliopistolle asetetaan selkeästi velvoite solmia yhteistyösopimuksia ulkomaalaisten yliopistojen kanssa.

Yliopiston sisäiset tulossopimusprosessit

Arviointiraportissa todettiin, että ”avoimen yliopiston asemaa päätöksenteossa selkeytetään vahvistamalla sen asemaa tulossopimusmenettelyssä...”

Yliopistojen sisäiset tulossopimusmenettelyt ovat viime vuosina kehittyneet siten, että avoin yliopisto on yleensä mukana yliopiston sisäisessä tulossopimusprosessissa oman toimintayksikkönsä kautta. Sovittavia asioita ovat yleensä opiskelijamäärä(tavoite) ja väylätavoite sekä voimavarat. Erityisesti väylätavoite on kuitenkin luonteeltaan ja merkitykseltään sellainen tulostavoite, joka olisi syytä olla mukana myös tiedelaitosten tulossopimusmenettelyssä. Parhaiten tulossopimusmenettely luultavasti toimisi, jos avoimen yliopiston toiminnot olisivat systemaattisesti mukana tiedelaitosten tai vastaavien tulosyksiköiden tulosneuvotteluissa.

Avoimen yliopiston ja tiedekuntien yhteistyön muuttuminen vuosina 2003–2005

Arviointiraportissa esitettiin, että ”avoimen yliopiston ja muun yliopiston välistä yhteistyötä tiivistetään.” ... ”Yliopiston sisäistä organisaatiota kehitettäessä otetaan tasapainoisesti huomioon sekä aikuisopiskelijan että yliopistokokonaisuuden tarpeet.”

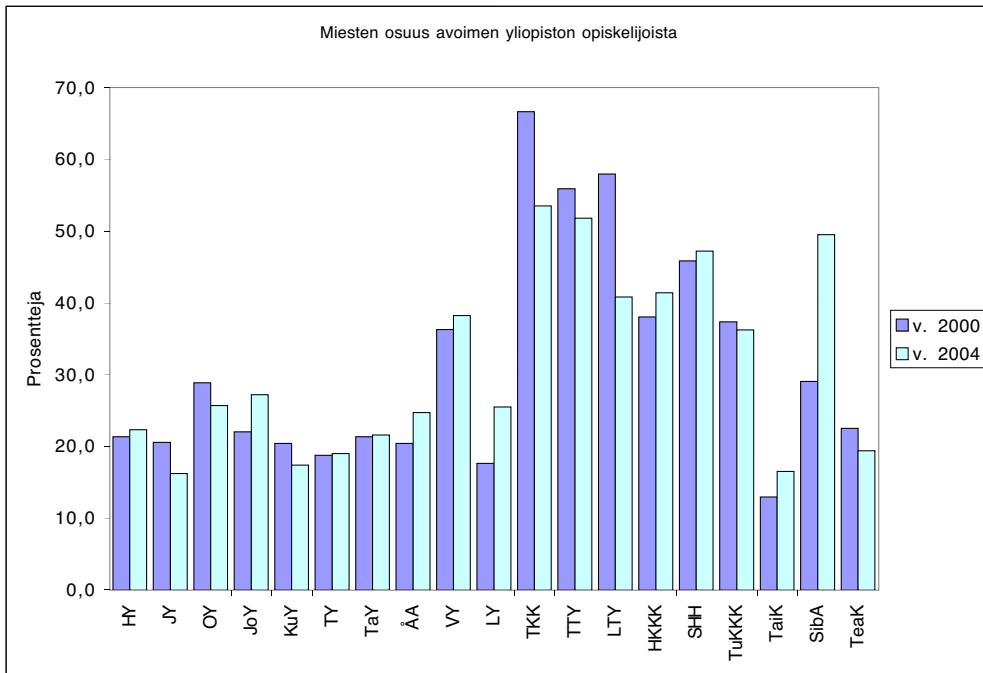
Suurimmissa avoimen yliopiston yksiköissä on toteutettu avoimen yliopiston organisaatiouudistuksia, joilla on tavoiteltu läheisempää vuorovaikutusta ja koulutussuunnittelun parempaa vastaavuutta tiedekuntien kanssa. Tätä voidaan pitää hyvänä ja tavoiteltavana kehityksenä. Ylipäättään seuranta-arvioinnin yhteydessä saaduissa vastauksissa korostettiin avoimen yliopiston ja tiedekuntien yhteistyön tiivistymistä viime vuosina, vaikka erityisiä konkreettisia esimerkkejä ei aina esitettykään. Näin ollen avoimen yliopiston ja tiedekuntien yhteistyö on kehittynyt tavoiteltuun suuntaan.

3 Avoin yliopisto kaikille

Avoimen yliopiston arviointiraportissa painotettiin koulutuksellisen tasa-arvon toteutumista avoimessa yliopistossa: ”koulutuksellisen tasa-arvon edistäminen otetaan kaikilta osin keskeiseksi arvoksi kehitettäessä avoimen yliopiston toimintaa”. Vaikka avoimessa yliopisto-opetuksessa on tehty huomattava määrä kehittämistyötä, nämä toimet eivät ole pääsääntöisesti kohdistuneet opetuksen tasa-arvoiseen saavutettavuuteen. Siksi arviointiryhmä piti tärkeänä, että aliedustettuja väestöryhmiä houkutellaan aktiivisesti opetuksen pariin mm. opetustarjontaa kehittämällä. Lisäksi tavoitteeksi asetettiin, että yliopiston perustutkinnon suoritusoikeus annetaan hakijalle aina, kun määritelty osa opinnoista on suoritettu.

Aliedustettujen ryhmien osallistuminen avoimeen yliopisto-opetukseen

Avoimien yliopistojen vastauksista voidaan todeta, että aliedustettujen ryhmien osallistumattomuutta ei yleensä ole koettu ongelmaksi. Yli 50-vuotiaiden ja miesten aliedustus ei ole tyypillistä vain avoimelle yliopistolle vaan koko aikuiskoulutukselle yleensä. Aliedustettuina ryhminä pidettiin myös yliopistojen sijaintipaikkakuntien ulkopuolella asuvia ja maaseudun kouluttamaton- ta väestöä. Näihin aliedustettuihin ryhmiin kuuluvat eivät välttämättä halua opiskella yliopiston opetussuunnitelman mukaisia opintoja.

Lähteet: Vuoden 2000 lukujen lähteenä on käytetty avoimen yliopiston arvioinnissa yliopistoilta kerättyjä tietoja. Vuoden 2004 luvut ovat peräisin verkkolomakkeet.info-tietokannasta.

Yllä olevasta kuvaajasta nähdään, ettei miesten suhteellinen osallistuminen avoimeen yliopisto-opetukseen ole yksittäisiä poikkeuksia lukuunottamatta juuri kasvanut 2000-luvulla. Teknillisissä korkeakouluissa miesten suhteellinen osallistuminen on jopa kääntynyt laskuun. Avoimet yliopistot ovat kuitenkin toteuttaneet toimenpiteitä, joilla on pyritty aktivoimaan aliedustettuja väestöryhmiä: koulutustarjonnan monipuolistaminen ja suuntaaminen näille kohderyhmille, asiakaskyselyjen toteuttaminen, kohdennettu tiedottaminen ja infotilaisuudet sekä opintoneuvonnan tehostaminen. Vastauksissa viitattiin myös hakevaan toimintaan. Lisäksi erillisillä hankkeilla on pyritty aktivoimaan uusia opiskelijaryhmiä, mm. varusmiespalveluaan suorittavia.

Vastauksissa tuotiin esille myös ikäihmisten yliopisto (ikäntyvien yliopisto) tai ikääntyville järjestetyt erityiskurssit. Tämä toimintamuoto poikkeaa vielä muusta avoimen yliopiston toiminnasta ja avoimen yliopiston perusperiaatteista siinä, että sen yhteydessä järjestetään pääasiassa yleisluentoja eri teemoista eikä opetus ole yliopistojen tutkintovaatimukseen mukaista.

Aliedustettujen ryhmien aktivoinnin konkreettiset tulokset näyttävät vastausaineiston perusteella vielä vaatimattomilta. Huolestuttavana voidaan pitää myös sitä, että osassa vastauksissa aliedustettujen ryhmien osallistumattomuutta ei pidetä ongelmana.

Avoimen yliopisto-opetuksen saavutettavuus ja opetusjärjestelyt sekä tiedottamiskäytännöt

Arviointiryhmä totesi, että ”opetuksen avoimuuden ja saavutettavuuden arvioinnissa ratkaisevaa on yliopiston tarjonnan ja opintoihin hakeutumisen kokonaisuus. Se suositti yliopistoille erityisesti ”tasa-arvotavoitetta tukevia innovatiivisia ratkaisuja markkinoinnissa”. Avoimien yliopistojen vastauksissa korostettiin tehokkaita markkinointitoimenpiteitä monimediaperiaatteen mukaisesti. Välineinä mainittiin mm. sanomalehdet, ammattilehdet, infotilaisuudet, abiesitteet ja asiakaslehdet sekä messu- ja muihin tapahtumiin osallistuminen. Lisäksi todettiin verkkosivujen merkityksen lisääntyminen ja niille erityisesti ajantasaisen tiedon tuottaminen sekä valtakunnallisena tiedotuskanavana avoinyliopisto.fi-verkkopalvelu.

Avoimen yliopistot painottivat monipuolisia ja valinnaisia, aikuisille sopivia opintoja ja opetusjärjestelyitä sekä verkkoilmoittautumiskäytäntöjä, jotka ovat lisääntyneet viime vuosina. Vastauksissa korostettiin verkko-opintoja, opintojen monimuotoistamista, video- ja audio-opetusta, kirjallisuustentti- vaihtoehtoja sekä opintojen aloittamisajankohdan joustavuutta. Lähiopetuksesta suurin osa keskitetään edelleen iltoihin ja viikonloppuopetukseen ja samoja kursseja voidaan järjestää useamman kerran lukukaudessa joko intensiiviovetuksena tai pidemmälle ajanjaksolle toteutettavana kokonaisuutena. Myös joustavia tenttimahdollisuuksia yhteistyöoppilaitoksissa ja mm. ulkomaiden lähetystöissä pidettiin tärkeänä.

Vastauksista voidaan päätellä, että alueellinen verkostoituminen on lisääntynyt 2000-luvun aikana. Toiminnan lähtökohtana on nykyisin usein alueellisten tarpeiden selvittäminen sekä seudullisen ja paikallisen yhteistyön tehostaminen ja kehittäminen, erityisesti korostettiin seudullisia ja paikallisia tukitoimia. Alueellisen opetustarjonnan suunnitteluun ovat osallistuneet mm. seudulliset yhteistyöelimet, lääninhallitukset aikuiskoulutuksen tarveselvityksen yhteydessä, työvoimaviranomaiset, elinkeino- ja seutuasiamiehet, aikuisoppilaitokset, kaupungin- ja kunnanjohtajat sekä muut alueelliset päätöksentekijät ja aluetoimijat. Koulutustarpeiden kartoituksessa seudullisen yhteistyön tiivistyminen sekä uusien menetelmien käyttöönotto ovat luoneet toimivan käytännön, jota tulisi edelleen jatkaa ja kehittää.

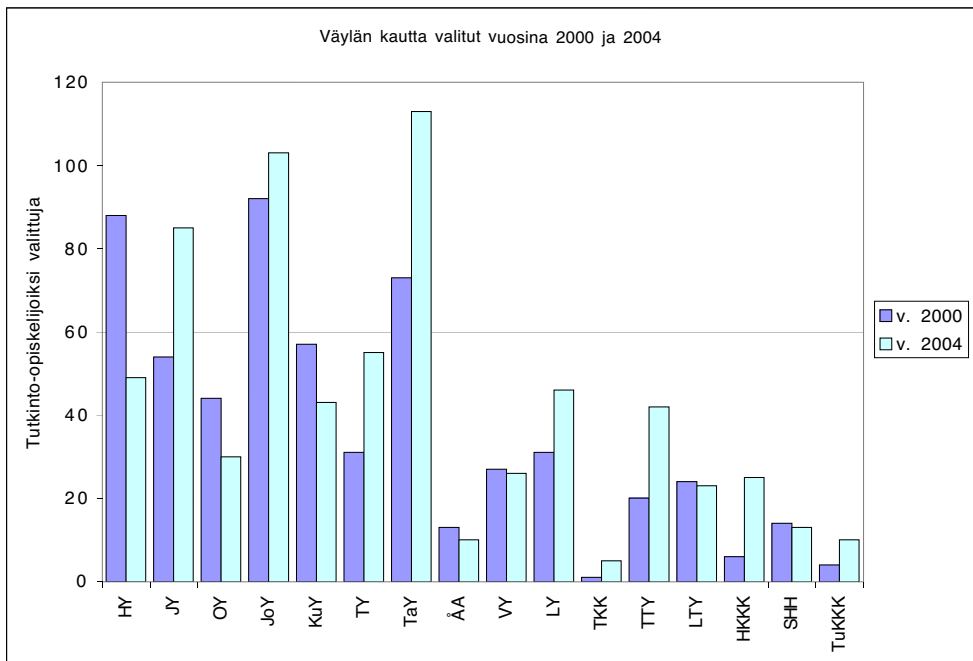
Avoimet yliopistot ovat erityisesti viime vuonna kehittäneet perusopetuksen kanssa yhteisiä ohjausjärjestelmiä, sillä vuonna 2005 toteutettu tutkinon uudistus toi monia uusia ohjaus- ja neuvontatarpeita esille. Seuranta-arvioinnissa saatujen vastausten mukaan avoin yliopisto on edelleen monissa ohjauskäytännöissä edelläkävijä ja se kehittää ainelaitosten kanssa yhteistyössä perusopetuksen ohjausjärjestelmiä ja neuvontapalveluja. Opiskelijoiden palvelun

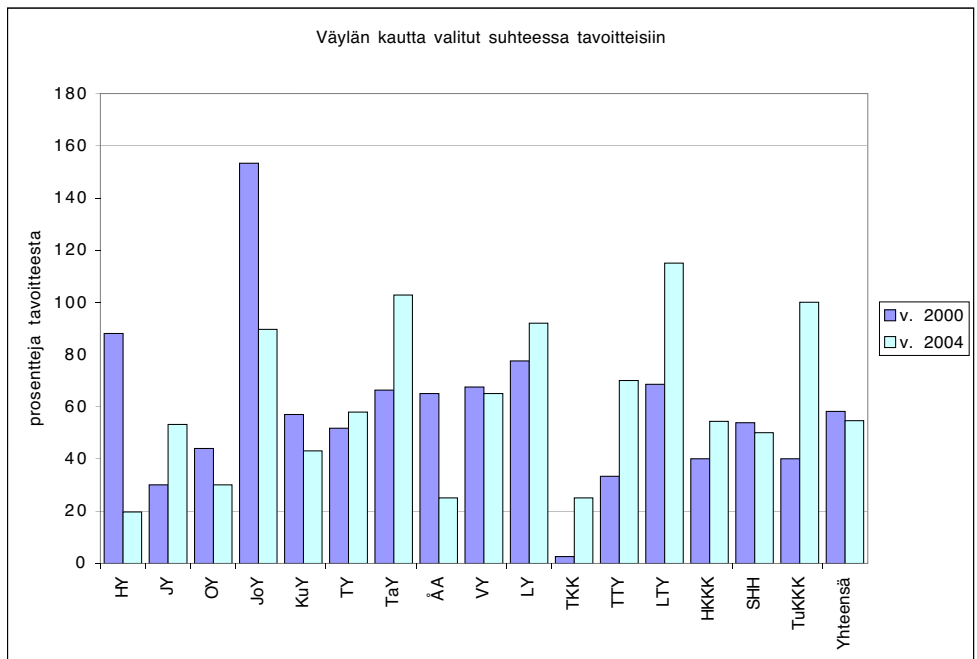
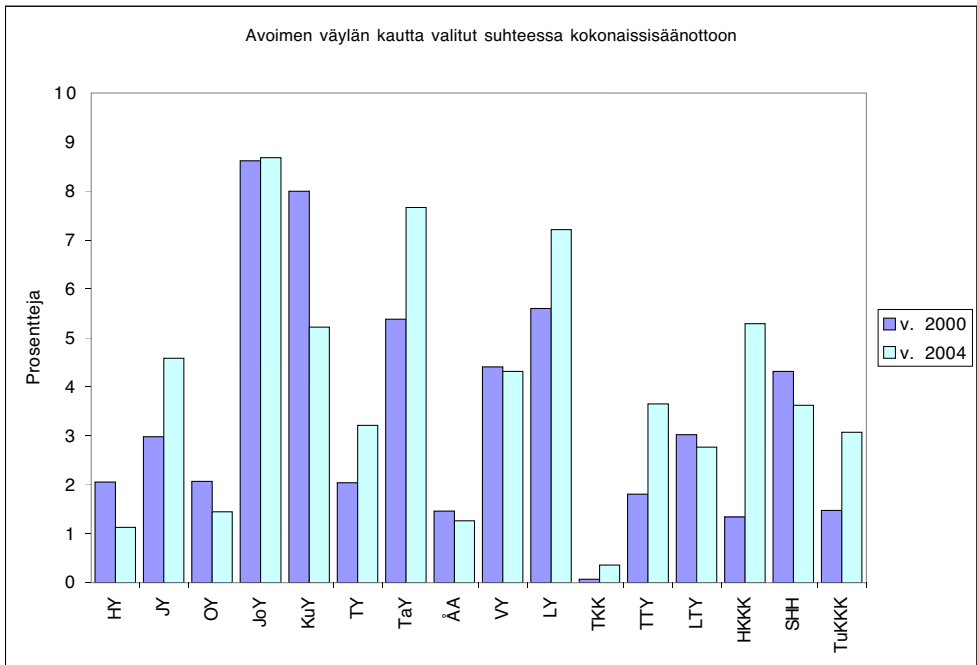
kannalta avoimen yliopiston henkilöstön antama oppimisprosessin ohjaus, joka on sekä oppiainekohtaista että opiskelutekniikkaan liittyvää neuvontaa, on merkittävää. Tämän toiminnan jatkamista ja kehittämistä on pidettävä erittäin suositeltavana.

Tasa-arvotemaan liittyy myös avoimen yliopiston maksut ja maksukäytännöt. Arviointiryhmä esitti, että opintomaksut pidetään kohtuullisina ja eri oppilaitosten hinnoittelutapoja ja hintatasoa yhtenäistetään. Eri kyselyiden vastausten perusteella voidaan todeta, että maksuperusteisiin ja hinnanmuodostukseen tulee edelleen kiinnittää huomiota, sillä opetuksen saavutettavuuden kannalta on tärkeää huolehtia siitä, että maksut ovat kohtuullisia sekä alueellisesti ja valtakunnallisesti yhdenmukaisia.

Avoimen yliopiston väylä

Avoimen yliopiston ns. tutkintoväylä ei ole vielä todellinen mahdollisuus useimmilla koulutusaloilla eikä se ole merkittävästi laajentunut avoimen yliopiston arvioinnin jälkeen:

Lähteet: Vuoden 2000 väylälukujen lähteenä on käytetty avoimen yliopiston arvioinnissa yliopistoilta kerättyjä tietoja. Vuoden 2004 luvut ovat peräisin verkkolomakkeet.info-tietokannasta. Lähteenä on lisäksi käytetty opetusministeriön KOTA-tietokantaa.

Vuonna 2004 väylän kautta valittiin tutkinto-opiskelijoiksi 678 henkilöä. Tämä on vain 55 % yliopistojen tulosneuvotteluissa sovitusta tavoitteesta. Kaikista uusista perustutkinto-opiskelijoista tuli väylän kautta suhteellisesti eniten Joensuun yliopistossa (8,7 %) ja vähiten Teknillisessä Korkeakoulussa (0,4 %) sekä Helsingin yliopistossa (1,1 %). Taidekorkeakouluissa ei avoimen väylää ole olemassa niiden luonteesta johtuen. Useimmat yliopistot jäävät edelleen voimakkaasti avoimen yliopiston väylätavoitteista. Joissakin tapauksissa huomattavasti enemmän vuonna 2004 kuin vuosituhannen vaihteessa.

Väylän käyttö on jonkin verran laajentunut, mutta seuranta-arvioinnin vastauksista voidaan todeta, että väylävaatimukset halutaan tietoisesti pitää korkeina: yliopisto- ja oppiainekohtaiset erot ovat suuria ja lisäksi on yleistä aine- ja tiedekuntaikohtaiset kiintiöt. Koska väyläperiaatteet eivät ole osoittautuneet toimiviksi, monissa yliopistoissa on selvitetty tai ollaan selvittämässä avoimen yliopiston strategian osana väylän toimintaan liittyviä ongelmakohtia ja kehittämismahdollisuuksia.

Arviointiryhmä suositti, että ”opiskelijalla tulee opinnot tai viimeistään aineopinnot aloittaessaan olla aina mahdollisuus tietää, mitkä opinnot suoritettuaan hän voi siirtyä tutkinto-opiskelijaksi”. Opiskelija tietää usein opintojen aloitusvaiheessa, mitkä opinnot vaaditaan väylän kautta hyväksytyksi tulemiseen. Hän ei kuitenkaan voi olla varma sisäänpääsystään, sillä hakijoita saattaa olla enemmän kuin yliopiston asettamat kiintiöt edellyttävät. Epätietoisuutta syntyy myös siitä, että tiedekunnat vahvistavat väyläkriteerit yleensä vuosittain, jolloin tilanne saattaa muuttua opiskelijan opiskeluprosessin aikana. Opiskelijan oikeusturva parantuisi, jos kiintiöajattelusta luovuttaisiin tai jos tiedekunnat päättäisivät väyläkriteereistä esimerkiksi kolmivuotiskausittain. Oikeusturvan kannalta on myös huolestuttavaa, että opiskelijoita kannustetaan väylän lisäksi hakemaan tiedekuntaan normaalissa valintaprosessissa toteamalla, että tutkinto-opiskelijaksi ei voi kuitenkaan automaattisesti siirtyä, koska valinta tehdään tiedekunnissa.

Saatujen vastausten ja tilastotiedon perusteella avoimen yliopiston väylän käytössä ja opiskelijan oikeusturvan kehittämisessä ei ole tapahtunut merkittävää kehitystä 2000-luvulla. Yliopistojen tulisi vahvistaa väylän kehittämistä ja pyrkiä suurempaan yhdenmukaisuuteen siinä, kuinka paljon opintoja vaaditaan siirryttäessä avoimesta yliopistosta perustutkinto-opiskelijaksi ottaen kuitenkin huomioon ala- ja oppiainekohtaiset erot.

Suunnitelmat alempaan tutkintoon kuuluvien opintojen suorittamiseksi avoimessa yliopistossa

Aineopintojen tarjonta on lisääntynyt useimmissa avoimissa yliopistoissa, mikä luo edellytyksiä arviointiryhmän esittämälle suositukselle mahdollisuudesta suorittaa kandidaatin tutkinnon opinnot avoimessa yliopistossa. Avoimen yliopiston edellytyksiä alempaan tutkintoon johtavien opintojen järjestämiseksi selvitetään monissa yliopistoissa ja opinpolkua kehitetään potentiaalisilla koulutusaloilla yhteistyössä laitosten ja tiedekuntien kanssa. Tärkeää on, että selvitetään alueellisia tarpeita kandidaatin tutkintoon kuuluvien opintojen suorittamiseen avoimessa yliopistossa. Kehitettäessä kandidaatin tutkintoon liittyvien opintojen suorittamista avoimessa yliopistossa on tärkeää huolehtia siitä, että tutkielma laaditaan tiedekunnan valvonnassa ja että tutkinnon myöntää tiedekunta.

4 Yliopistollinen laatu taataan

Arviointiryhmä suositti, että ”laadun jatkuva parantaminen otetaan kattavaksi käytännöksi. Erityisen tärkeänä arviointiryhmä pitää opiskelijoiden saamista mukaan laatutyöhön.”

Avoimen yliopiston laatujärjestelmä

Avoimien yliopistojen rinnastetaan useimmiten yliopistoissa tutkintotavoitteiseen perusopetukseen, jolloin molempiin sovelletaan samoja laatuikäytänteitä. Koska avointa yliopisto-opetusta järjestävät useasti yliopistojen täydennys- tai aikuis-koulutusyksiköt, vastuu laatuikäntöjen toteuttamisesta katsotaan kuuluvan niille. Muutamissa yliopistoissa kuten Helsingin kaupunkorkeakoulussa on erikseen nimetty avoimen yliopiston laaturyhmä. Lisäksi yliopistot hyväksyvät avoimen yliopiston ohjelmat ja toimeenpanon. Hyvin monessa yliopistossa omat opettajat toimivat myös avoimessa yliopistossa opettajina, millä pyritään varmistamaan opetuksen samantasoisuus.

Vastausten perusteella ei kuitenkaan voi vakuuttua siitä, että avoimen yliopiston laatujärjestelmää käytännössä jatkuvasti ja omaehtoisesti kehitettäisiin. Avoimen laatujärjestelmän kehitystyö näyttää seuraavan perusopetuksen vastaavaa työtä. Avoimessa yliopisto-opetuksessa tulisi korostua erityisesti aikuispedagogiikka, joka ottaa huomioon opiskelijan omat tavoitteet yliopiston omien vaatimusten lisäksi. Yksikään yliopisto ei maininnut, että avoimen yliopiston opiskelijat osallistuisivat aktiivisesti laatuikäntöön, mitä avoimen yliopiston arviointiryhmä voimakkaasti suositti. Avoimen yliopiston laatujärjestelmän jatkuvaa ja systemaattista kehittämistä on syytä määrätietoisesti edelleen korostaa ja jatkaa.

Avoimessa yliopiston opettajien jatkuva kehittyminen

Kaikki yliopistot ovat varmistaneet opettajien peruspätevyyden. Sen katsotaan toteutuneen niin, että avoimessa yliopistossa opettavat joko yliopiston omat opettajat tai erillisen hyväksymisen saaneet ulkopuoliset opettajat. Suurin osa yliopistoista luottaa opettajien vapaaehtoiseen pedagogiseen kouluttautumiseen. Pedagogista koulutusta sinänsä on tarjolla riittävästi joko omassa yliopistossa tai valtakunnallisesti kuten virtuaaliyliopiston TieVie-koulutus. Avoin yli-

opisto-opetus vaatii pedagogisten taitojen lisäksi etä-, monimuoto- ja verkko-opetuksen hallintaa. Tätä varten eräät yliopistot ovat järjestäneet omaa koulutusta ja tuottaneet oppimateriaalia valtakunnallisen tarjonnan lisäksi. Helsingin yliopistossa on avoimeen yliopistoon sijoitettu pedagoginen yliopistonlehtori laatujärjestelmän kehittämistä varten.

Kaikkien avoimien yliopistojen tulisi määrätietoisesti huolehtia opettajien aikuiskoulutuspedagogiikan taitojen jatkuvasta kehittämisestä. Tämän tulisi sisältyä vuosittaiseen työsuunnitelmaan. Huomiota tulisi erityisesti kiinnittää etä-, monimuoto- ja verkko-opetuksen pedagogisten valmiuksien ja taitojen kehittämiseen.

Avoimen yliopiston itsearviointi

Suurin osa yliopistoista on arvioinut avointa yliopistoa osana muun toiminnan kuten laatujärjestelmän tai strategian laadintaa. Esim. Helsingin yliopisto toteutti syyskuussa 2005 opetuksen itsearvioinnin osana avoimen yliopiston laatutyötä. Merkittävä osa arvioinneista on kohdistunut myös muihin prosesseihin kuin opetukseen. Enää vain harvassa yliopistossa itsearviointi tapahtuu sisäisissä tulosneuvotteluissa tai vahvistamalla toimintasuunnitelma sekä budjetti ja toimintakertomus. Tällaisia vuosittaisia rutiineja ei kuitenkaan voi pitää varsinaisena itsearviointina. Kaikki itsearvioinnit ovat olleet luonteeltaan kehittäviä. Kehittämiskohteiden kirjo on varsin laaja kattaen lähes kaikki avoimen yliopiston prosessit kunkin yliopiston tarpeen mukaan. Vastaukset osoittavat, että avoimen yliopiston itsearviointien merkitystä opetuksen uudistamisessa ja kehittämisessä on edelleen voimakkaasti korostettava. Kaikkien yliopistojen tulisi vakiinnuttaa se jatkuvaksi toiminnaksi.

Oppimistulosten arviointi ja palautteet

Kaikilla yliopistoilla on käytössään vähimmäisvaatimukset täyttävä oppimistulosten arviointi- ja palautejärjestelmä. Opintojaksojen päätyttyä tulokset arvioidaan esimerkiksi tenttimällä ja opetuksesta kerätään opiskelijoiden palautte. Usein käytetään samaa arviointi- ja palautejärjestelmää kuin perusopetuksessa. Laadullisiin epäkohtiin puututaan tarpeen vaatiessa.

Avoimen yliopisto-opetuksen opiskelijat ovat heterogeeninen joukko iältään, lähtötasoltaan ja tavoitteiltaan. Heidän oppimistulosten arvioinnissa ja palautejärjestelmässä tulisikin ottaa huomioon nämä eroavuudet verrattuna perustutkinto-opiskelijoihin. Elinikäisen oppimisen ja yliopistollisuuden tavoitteet tulisi selkeästi tuoda esiin ja sovittaa yhteen oppimistuloksien arvioinneissa ja palautteissa.

Yhteenveto

Avoimen yliopiston valtakunnallisessa arvioinnissa vuonna 2002 avoin yliopisto arvioitiin perusteiltaan toimivaksi ja avoimien yliopistojen antama opetus laadukkaaksi. Arvioinnissa tuli kuitenkin esille tarve selkeyttää käsitystä siitä, mitä on avoin yliopisto ja mitkä ovat sen päämäärät ja tavoitteet 2000-luvulla: suositeltiin valtakunnallisen strategian laadintaa, toiminnan verkottamista Suomen avoimeksi yliopistoksi, avoimen yliopisto-opetuksen tarjonnan suunnittelua eri kohderyhmille sekä laatutyön systematisointia ja verkottamista.

Avoimet yliopistot toteuttivat keskinäisenä yhteistyönä strategia-asiakirjan laadintaprosessin. Arviointiryhmän suosituksen mukaisesti laadintaprosessin aikana kuultiin keskeisiä asiantuntija- ja yhteistyötahoja sekä sidosryhmiä edustajia. Strategiatyön aikana tarkasteltiin perusteellisesti avoimen yliopiston toimintaa: avoimet yliopistot joutuivat läpikäymään uudelleen omat toimintatapansa ja painopistealueensa sekä vertailemaan omia käytänteitään muiden avointen yliopistojen toimintaan. Lisäksi strategian laatiminen oli kokoaava ja kehittävä, avoimien yliopistojen yhteinen prosessi, jossa välittyi tehokkaasti avointen yliopistojen kesken ja yhteisöllisyys lisääntyi. Prosessissa pyrittiin luomaan toiminnan yhteinen perusta ja samanlaisten arvojen, periaatteiden ja tavoitteiden taso.

On ilmeistä, että valtakunnallinen strategia on selkeyttänyt avoimen yliopiston tehtävää, mutta avoimen yliopiston foorumista huolimatta valtakunnallisen yhteistyön status on kuitenkin verraten heikko. Yhteistyössä on enemmän kysymys tietojen ja informaation vaihdosta kuin organisoiduista kumppanuuksista eri toimijoiden kesken, strategisista liittoutumista tai yhteisestä päätöksenteosta. Lisäksi avoimen yliopiston strategialla on tosiasiallista merkitystä vasta, kun yliopistot sisällyttävät sen tai osia siitä omiin strategioihinsa.

Suunnitelmallisuuden parantamiseksi, yhteistyön vahvistamiseksi ja lujittamiseksi sekä ennen kaikkea toiminnan valtakunnalliseksi kehittämiseksi on perusteltua uudelleen pohtia arviointiryhmän esittämän yhteistyöelimen (neuvottelukunnan) nimittämistä ja sen tehtäviä sekä päätoimisen toimihenkilön palkkaamista.

Avoimet yliopistot ovat lisänneet 2000-luvulla aikuiskoulutuksen alueellisia yhteistyöhankkeita, seutukuntaakohtaisesti tai usein myös yhteistyössä ammattikorkeakoulujen kanssa maakuntakorkeakouluidean mukaisesti. Tätä kehitystä on pidettävä myönteisenä sekä näiden yhteistyöhankkeiden luomista

ja kehittämistä on edelleen syytä jatkaa. Alueellinen yhteistyökään ei ole vaikuttanut siihen, että avoimen yliopisto-opetukseen olisi saatu mukana aliedustettuja ryhmiä. Huolestuttavaa on myös se, että yli 50-vuotiaiden ja miesten vähäistä osallistumista ei myöskään pidetä ongelmana. Alueellisuuteen, avoimuuteen ja tasa-arvon toteutumiseen liittyy lisäksi avointen yliopistojen maksukäytännöt: valitettavasti maksujen alueelliseen ja valtakunnalliseen yhdenmukaisuuteen ole vielä kiinnitetty riittävästi huomiota.

Avoimen yliopiston väylä tutkinto-opetukseen on parantunut osassa yliopistoja merkittäväällä tavalla, mutta kokonaisuutena tämä väylä ei ole edelleenkään todellinen mahdollisuus monissakaan yliopistoissa tai eri koulutusaloilla. On myös valitettavaa, että osassa yliopistoja väylän kautta valittujen opiskelijoiden absoluuttinen määrä on kääntynyt avoimen yliopiston arvioinnin jälkeen laskuun. Väylän kehittämistä tulisi voimakkaasti vahvistaa sekä pyrkiä todelliseen yhdenmukaisuuteen siinä, kuinka paljon avoimen yliopiston opintoja vaaditaan, jotta avoimessa yliopistossa opiskellut pääsee perustutkinto-opiskelijaksi.

Avoimen yliopiston laatujärjestelmien kehittämiseen on panostettu, mutta avoimen yliopistot seuraavat kuitenkin kiinteästi omien yliopistojensa laatujärjestelmien kehittämistyötä. Suurempaa huomiota tulisi kohdistaa avoimen yliopiston oman laatujärjestelmän erityistarpeisiin, mm. aikuispedagogiikkaan ja avoimen yliopiston opiskelijoiden osallistumismahdollisuuksiin laatutyöhön.

Avoimilla yliopistoilla on valtakunnallisesti hyvät edellytykset jatkaa toimintansa kehittämistä. Vaikuttaa siltä, että avoimen yliopiston arviointiryhmän esille nostamat ongelmat on tiedostettu hyvin ja kehittämistoimenpiteitä eri yliopistojen avoimissa yliopistoissa on runsaasti vireillä tai niitä ollaan käynnistämässä. Osaamista ja tahtoa kehitystyöhön avoimen yliopiston toimijoilta löytyy runsaasti.

Aikuiskoulutuksen merkityksen jatkuvasti kasvaessa haasteet avoimille yliopistoille ovat nekin lisääntymässä. Tämä muodostaa myös mahdollisuuden tarttua aktiivisesti avoimen yliopiston kehittämistoimiin ja avoimen yliopiston entistä parempaan hyödyntämiseen yliopistokoulutuksen järjestelmässä. Kun avoin yliopisto on syytä integroida entistä kiinteämmin yliopiston tavanomaiseen toimintaan, kehitystyötä ei voida sälyttää pelkästään avoimen yliopiston toimijoiden vastuulle, vaan se on suuressa määrin yliopistojen johdon tehtävä.

LIITE: Seurannassa käytetty kysymyslomake

Kirjoita vastauksesi vapaasti kysymysten alle.

Lähetä tiedosto 7.2.2006 mennessä osoitteeseen: matti.kajaste@minedu.fi

I AVOIMEN YLIOPISTON STRATEGIA

- a. Miten avoimen yliopiston valtakunnallinen strategia on sisällytetty yliopistonne kokonaisstrategiaan?
- b. Mikä on ollut valtakunnallisen strategian merkitys yliopistonne avoimelle yliopistotoiminnalle?
- c. Miten avoimen yliopiston valtakunnallista strategiaa on käsitelty yliopiston ulkopuolisten sidosryhmien (esimerkiksi yhteistyöoppilaitokset) kanssa?
- d. Mitkä arvot nykyisin ohjaavat avoimen yliopistonne toimintaa?
- e. Mitkä toimintaympäristön muutokset ovat viime vuosina vaikuttaneet avoimen yliopiston toimintaan ja kehittämiseen?
- f. Miten avoimen yliopiston valtakunnallinen strategia on muuttunut toimintasuunnitelmaksi yliopistossanne?
- g. Mitkä ovat olleet yliopistossanne keskeiset toimenpiteet avoimen yliopiston toiminnan kehitystyössä vuosina 2003–2005?

II SUOMEN AVOIN YLIOPISTO

- a. Mikä on ollut valtakunnallisen strategian merkitys avoimien yliopistojen yhteiselle toiminnalle?
- b. Mitä sopimuksia tai strategisia liittoutumia avoin yliopistonne on tehnyt muiden yliopistojen avoimien yliopistojen kanssa valtakunnallisen arvioinnin jälkeen? Millaisia yhteistyömuotoja on kehitetty?
- c. Millä tavalla avoimen yliopiston ja
 - a) virtuaaliyliopistotoiminnan
 - b) Suomen virtuaaliyliopiston yhteistyötä on kehitetty yliopistossanne?
- d. Miten yliopistossanne on määritelty avoimen yliopisto-opetuksen ja täydennyskoulutuksen työnjako?
- e. Millaisia muutoksia avoimen yliopistonne alueellisessa toiminnassa on tapahtunut viimeisen kolmen vuoden aikana?
- f. Miten avoin yliopistonne on edistänyt avointen yliopistojen valtakunnallista ja alueellista yhteistyötä ja työnjakoa vuosien 2003–2005 aikana?
- g. Miten olette edistäneet avoimen yliopistotoiminnan kansainvälistä yhteistyötä?
- h. Miten avoin yliopisto on mukana yliopiston sisäisessä tulossopimusprosessissa?
- i. Miten avoimen yliopiston ja tiedekuntien välinen yhteistyö on muuttunut vuosien 2003–2005 aikana?

III AVOIN YLIOPISTO KAIKILLE

- a. Miten olette edistäneet avoimessa yliopistossa aliedustettujen väestöryhmien (esimerkiksi miehet, yli 50-vuotiaat jne.) opiskeluun osallistumista?
- b. Miten olette edistäneet yliopistonne avoimen yliopisto-opetuksen saavutettavuutta?
- c. Millä tavoin yliopisto hankkii tietoa avoimen yliopisto-opetuksen tarpeista vaikutusalueellaan?
- d. Miten avoimen ja perusopetuksen ohjauksen yhteistyötä on tiivistetty?
- e. Millaisia ratkaisuja yliopistossanne on tehty avoimen yliopiston väylän käytössä tutkinto-opiskelijoiden valinnassa?
- f. Millaisia suunnitelmia yliopistossanne on vireillä alempaan tutkintoon kuuluvien opintojen suorittamiseksi avoimessa yliopistossa?
- g. Miten aineopintojen tarjonta avoimessa yliopistossanne on kehittynyt?
- h. Arviointiraportissa todetaan, että "...opiskelijalla tulee opinnot tai viimeistään aineopinnot aloittaessaan olla aina mahdollisuus tietää, mitkä opinnot suoritetaan hän voi siirtyä tutkinto-opiskelijaksi". Miten tämä toteutuu opetuksesta tiedottaessanne?

IV YLIOPISTOLLINEN LAATU TAATAAN

- a. Millä tavoin yliopistonne huolehtii avoimen yliopisto-opetuksen laatujärjestelmän jatkuvasta kehittämisestä?
- b. Millä tavoin avoimessa opettavien opettajien jatkuva kehittyminen on varmistettu? Miten heidän aikuispedagogiikan taidoista huolehditaan?
- c. Milloin viimeksi ja millaisin keskeisin tuloksin yliopistonne on arvioinut itse avoimen yliopisto-opetuksensa?
- d. Millä tavoin avoimen yliopisto-opetuksen laatujärjestelmä käsittelee oppimistulosten arviointia ja palautteita?